

**İSMET İNÖNÜ'YE İSTANBUL DARÜLFÜNÜNU
FEN FAKÜLTESİ TARAFINDAN
FAHRÎ MÜDERRİSLİK UNVANI VERİLMESİ***

*Ali ARSLAN***

Millî Mücadelede Batı Cephesi kumandanı olarak Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılmasıyla kazanılan zaferde büyük payı olan İsmet Paşa, savaşız olarak Doğu Trakya'nın Türkiye'ye devrini sağlayan Mudanya Ateşkes Anlaşması'nda da Türkiye'yi temsil etmişti. Daha sonra Lozan Konferansı'na Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı İsmet İnönü başkanlığında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Rıza Nur ve Trabzon Milletvekili Hasan Saka'dan oluşan heyet gönderilmişti. Konferansın ilk bölümüne, özellikle Boğazlar, kapitülasyonla, Musul ve İstanbul konularında anlaşma sağlanamaması üzerine 4 Şubat 1923'te ara verilerek, İsmet İnönü başkanlığındaki heyet Türkiye'ye dönmüştü. 23 Nisan 1923'te tekrar başlayan görüşmelerde anlaşmaya varılmış ve bugünkü Türkiye'nin hukukî statüsünü belirleyen Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923'te Türkiye adına İsmet İnönü tarafından imzalanmıştı. Lozan Antlaşması, 23 Ağustos 1923 tarihinde de TBMM tarafından tasdik edilerek yürürlüğe girmişti.

Avrupa'daki üniversiteler model alınarak 1863'te ilk defa kuruluşuna teşebbüs edilen ve 1869 ile 1874 yıllarında kurulmasına karşılık yaşatılmayan Osmanlı Darülfünunu, nihayet 1900 tarihinde daimi olarak kurulabilmişti¹. 1900-1909 tarihleri arasında II. Abdülhamid döneminin anlayışına uygun olarak merkeziyetçi bir anlayışla, bir yüksek okul gibi yönetilen ve hükümetin sıkı denetimine tabi olan İstanbul Darülfünunu, II. Meşrutiyet döneminde müessesleşmeye ve özerklik kazanmaya başlamış ve 1919 yılında ilmî özerkliğe ve fiili muhtariyete haiz bir üniversite statüsüne kavuşmuştu. Sonunda, 1922 yılında Darülfünun idarî özerkliği de elde etmişti².

* Bu çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm Değerli arkadaşlarım İbrahim İnci, Osman Kasap, İlbeyi Özer ve Ahmet Efiloğlu'na teşekkür ederim.

** Doç. Dr. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Ali Arslan, **Darülfünun'dan Üniversite'ye**, İstanbul 1995, s. 60-80.

² Ali Arslan, "Türkiye'de Üniversite'nin Kuruluşu ve Yönetimindeki Değişiklikler", **Yeni Türkiye-Cumhuriyet Özel Sayısı**, Cilt I, sayı 23-24, 1998, s. 408-430.

1919 tarihli İstanbul Darülfünunu Nizamnamesi'ne göre her medrese(fakülte) öğretim üyeleri tarafından seçilen bir reis(dekan) tarafından yönetiliyordu. Ancak medreselerin en güçlü organı öğretim üyelerinden oluşan Meclis-i Müderrisînler idi. Bu Meclis-i Müderrisînlerin ilmi vazifeleri arasında "icazet rütbelerinin tevcih"i de mevcuttu³. Bu yetkisine dayanarak her medresenin meclisleri hükümetten bağımsız olarak fahrî akademik unvanlar verebiliyorlardı.

Bu uygulamanın güzel bir örneği Milli Mücadele'nin önderi için gerçekleştirilmişti. Milli Mücadele'ye destek vermesi sebebiyle bir süre kapatılan Darülfünun Kurtuluş Savaşı önderlerine büyük yakınlık göstermişti. Büyük Zaferin hemen arkasından İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisîni 19 Eylül 1922'de toplanarak Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya Fahrî Müderrislik unvanı vermişti⁴. İkincisi de, Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen simalarından İsmet Paşa için Fen Medresesi tarafından ortaya konmuştu.

I- İSMET PAŞA'YA FAHRÎ MÜDERRİSLİK UNVANININ VERİLMESİ (1922)

İsmet Paşa'ya Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesinin Gerekçesi

Memleketin irfan ve ümrânına gösterdiği samimi alakadan dolayı müderris ve öğrencilerin müşterek arzusu üzerine⁵ Fen Medresesi tarafından İsmet Paşa'ya Fahri Müderrislik unvanı verilmesi için çalışmalara başlanmıştı. Fen Medresesi Meclis-i Müderrisîni 7.11.1338 (7 Kasım 1922) tarihinde toplanarak "... milli hayatta saadet-i müstakbelemizin temini ancak fennin muzaffer ve hükümran olmasıyla mümkün olduğuna en kuvvetli iman ile merbut bulunan" İsmet Paşa'ya oybirliği ile Fahrî Müderrislik unvanını vermişti⁶. Fen Medresesi Reisi Müderris Fatin Efendi'nin belirttiğine göre "*fenn-i harbde pek mümtaz bir şahsiyet*" olan İsmet Paşa'nın "*bir harp alimi olması*" dolayısıyla Fahrî Müderrislik unvanı verilmişti⁷.

³ 11 Teşrin-i Sani 1335 tarihli Osmanlı Darülfünunu Nizamnamesi (**Düstur**, II. Tertib, c. 11, s.401-406), madde, 41.

⁴ Ali Arslan, "Osmanlı Darülfünunu", **Osmanlı**, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.301- 303.

⁵ Fen Fakültesi Reisi Fatin Efendi'nin ifadesi için bakınız; **Tanin**, 9.11.1338.

⁶ Fen Medresesi tarafından verilen Fahri Müderrislik Beratı.

⁷ **Tanin**; **İkdam**, 12. 8. 1339.

İsmet Paşa'nın Darülfünunu Ziyareti

İstanbul'da bulunan Hariciye Vekili İsmet Paşa, 7 TS 1338 (7 Kasım 1922) tarihinde, kendisini ziyarete gelen Darülfünunlulara gençlik içinde bulunmak için bir saatini ayırabileceğini söylemişti⁸.

İsmet Paşa'nın Darülfünuna geleceğini vaat etmesi üzerine hummalı bir çalışma başlamış ve Hukuk Fakültesi büyük salonu ziyaret için hazırlanmıştı. İsmet Paşa 8 Kasım 1922 günü saat 1'e doğru, refakatinde Kaymakam Tevfik ve Ruşen Eşref Beylerle beraber otomobile Darülfünuna gelmişti. Caddeyi dolduran halkın alkışları arasında otomobilinden inen İsmet Paşa, Darülfünun müderrislerinden oluşan bir heyet tarafından istikbal edilmişti. Bu kısa karşılamadan sonra öğrencilerin devamlı alkışları ve bahriye mızıkası eşliğinde salona çıkılmıştı. Salona girişte İsmet Paşa serpiyen konfetiler içinde kalmıştı. İsmet Paşa, kendisini karşılayanlar tarafından tahsis edilen yere oturmuş ve Darülfünun müderris ve muallimleri etrafında yerlerini almışlardı. İsmet Paşa sade siyah bir elbise giymiş, "ciddi ve vakur yüzüne ince bir muhabbet veren siyah bir kalpak"la toplantıya gelmişti.

İlk olarak Darülfünun Emini(Rektörü) Müderris Besim Ömer Paşa bir konuşma yapmıştı:

"Türk Darülfünunu ebedi'l-iştihar ve gazi-i namdar İsmet Paşa hazretlerinin Darülfünuna vürudlarını görmekle bahtıyardır. Şanlı nefer-i askerinin nur-ı irfanı ile intaç edeceğini iltifat-ı subhaniden beklemekte olduğumuzu beyan ile cem'-i seyf ve kalem-i namdar ve gazi kumandana Darülfünun namına arz-ı hoş-amedî ederken bu tarihi ziyaretle seni ilelebed tazîz edecek olan Darülfünunun en derin hislerini tezkâra müsâraat eylerim."

Bu nutkundan sonra Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Halil Vedat Bey, İsmet Paşa'nın önüne kadar ilerleyerek bir konuşma yapmış ve Darülfünun gençliğinin hissiyatına tercüman olmuştu⁹. Halil Bey;

"Millete bu büyük ve mukaddes bayramı hediye eden kahraman kumandanlara iman ve mefkure ardından koşan bütün Darülfünun gençliğinin şükran ve hürmetlerini" bildirmişti¹⁰.

⁸ Tanin, 9.11.1338.

⁹ İleri, 9.11.1338.

¹⁰ Tanin, 9.11.1338.

Daha sonra İsmet Paşa şu nutku yapmıştır:

“Bizim vazifemiz çabuk gelir geçer, memlekete daimi hayatı temin edecek olan Darülfünuna ve onun heyet-i müderrisînine karşı millet daima hiss-i şükran eylemelidir. Biz bu kanaatimizi çetin günlerde ve zafer günlerinde unutmadık, kaybetmedik. Bu esas size asıl kanaatimizi izhar eder. Aranızda hissettiğim iftihar bu kanaatimle meczetmek istiyorum. Burada..... kısa bir müddet aranızda bulunmam için gösterdiğiniz samimi alakadan dolayı çok minnettaram. Deruhte ettiğim vazifede nasıl büyük ordularımız bize medar olacak ise medeniyet yapacak olan mesainiz ve merbutiyetiniz de bize aynı surette medar-ı kuvvet olacaktır. İnşallah pek yakında tevfiyat-ı sulhiyenin tescilini göreceğiz”¹¹.

İsmet Paşa'nın Fahrî Müderrisliği Kabulü

İsmet Paşa'nın konuşmasını tamamlamasından sonra Fen Fakültesi Meclis-i Müderrisîn Reisi, memleketin irfan ve ümrânına gösterdiği samimi alakadan dolayı müderris ve öğrencilerin müşterek arzusu üzerine İsmet Paşa'ya Fen Fakültesi Fahrî müderrisliğini teklif eylemişti. İsmet Paşa da kendisine Fen Fakültesi tarafından tevcih edilen Fahrî Müderrislik unvanını memnuniyetli kabul etmişti. Bunun üzerine “Yaşasın Fen Fakültesi Fahrî Müderrisi” tezahüratı alkışlarla beraber yükselmişti¹².

Lozan Antlaşması'nı İmzalaması için İsmet Paşa'ya Darülfünun'un Kalem Hediyesi

Bu ziyaretin sonunda, Lozan Antlaşması'nı imzalamaya giderken, imzalanacak olan antlaşmadan memnuniyetini göstermek ve imzanın atılmasında kullanılmak üzere Hukuk Fakültesi tarafından altın bir kalem hazırlanarak İsmet Paşa'ya takdim edilmişti¹³. Ancak, Milli Mücadele'nin Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa da Lozan Antlaşması'nı imzalamak üzere kendi kalemını İsmet Paşa'ya göndermişti. Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa, Lozan Antlaşması'nın imzalamasından sonra bu kalemi İstanbul Darülfünunu'na kendi adına bırakmasını İsmet Paşa'ya bildirmişti. İsmet Paşa da Fahrî Müderrislik Beratı'nı

¹¹ İleri, 9 11.1338.

¹² Tanin, 9.11.1338.

¹³ İleri, 9.11.1338. Ayrıca, Tanin gazetesinde Edebiyat Fakültesi'nden Halil Bey'in İsmet Paşa'ya bir altın kalem verdiğini ve Paşa'nın da Sulh antlaşmasını bu kalemle imzalayacağını söylediğini yazmaktadır (9.11.1338). Bundan başka, yine aynı gazetede İptidai Mekteb muallimlerinin de İsmet Paşa'ya bir altın kalem verdiğini kaydetmektedir.

alırken bu hususu izah etmiş ve Lozan Antlaşması'nı Atatürk'ün kalem ile imzaladığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın "*emirleri mucibince*" bu kalem Darülfünun'a bırakacağını açıklamıştı. Ayrıca, İsmet Paşa, bu kalem "*saklamak için sizin kuvvetinize ihtiyaç vardır*"¹⁴ sözleriyle Dürülfünun'dan beklediklerini ifade etmişti.

İsmet Paşa'nın ifadelerinden anlaşılacağı gibi, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasında kullanılan kalem Darülfünun'un verdiği kalem değil Atatürk'ün gönderdiği kalemdir.

II-İSMET PAŞA'NIN FAHRİ MÜDERRİSLİK BERATINI ALMASI (1923)

24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nı imzaladıktan sonra Türkiye'ye dönen İsmet Paşa, daha önce kendisine verilen Fahrî Müderrislik Beratı'nı almak üzere İstanbul Darülfünunu'na gelmeyi kararlaştırmıştı.

İsmet Paşa'nın Darülfünun'a Gelişi

İsmet Paşa'nın İstanbul'a gelmesi üzerine, Darülfünun Heyeti Çatalca'ya kadar giderek kendisini istikbal etmişti. Bu arada İsmet Paşa da 11.8.1923 tarihinde Darülfünuna geleceğini bu heyete bildirmişti.

İsmet Paşa'nın gelmesi dolayısıyla Darülfünun bayraklarla süslenmiş, büyük kapının önünde kadınlı erkekli bir kalabalık toplanmış ve 20-30 civarında bir polis ekibi tarafından inzibat sağlanmıştı. Konferans Salonu daha saat dörtte tamamen dolmuştu. Konferans Salonu'ndaki kalabalık 1500 civarında idi. Saat dörtten sonra, Fen Fakültesi Reisi Müderris Fatin Efendi, yine Fen Fakültesi Müderrislerinden Refik Bey ve öğrencilerden oluşan bir grup Konferans Salonu'nun sokak giriş kapısında İsmet Paşa'yı beklemeye başlamışlardı¹⁵.

Hariciye Vekili İsmet Paşa 11 Ağustos 1923 tarihinde saat dört buçukta Darülfünun'a siyah bir otomobille gelmişti¹⁶. Bonjour Libas giyen İsmet Paşa, kendisini karşılayan Fatin ve Refik Beyler ile öğrencilerin ellerini ayrı ayrı sıkıyordu. Saat beşe çeyrek kala bir alkış tufanı arasında törenin yapılacağı salona girmişti. Öğrenciler ve bazı zevat Paşa'yı ayakta karşılamışlardı. Alkış ve Paşa

¹⁴ İkdam, 12.8.1339.

¹⁵ Vatan, 12.8.1339.

¹⁶ Vakit, 12.8.1339.

sesleri 2-3 dakika devam etmişti¹⁷. İsmet Paşa'nın beraberinde Lozan Murahhas Heyeti azalarından Hasan Bey, Adnan Bey ve İsmet Paşa'nın müşaviri Münir Bey bulunuyorlardı¹⁸. Bu arada Dürülfünun Emin Vekili Müderris Said Bey İsmet Paşa'ya takdim edilmişti¹⁹.

Yapılan Tören ve Fahrî Müderrislik Beratı'nın Verilmesi

Törende ilk önce İstanbul Darülfünunu Fen Medresesi müderrislerinden Fatih Efendi, Fen Medresesi Heyet-i Tedrisiyesi namına bir konuşma yapmıştı. Fatin Efendi, *"fenn-i harbde pek mümtaz bir şahsiyet olan Garp Cephesi'nin muzaffer kumandının ilim ve fenne olan merbutiyetini bütün heyetin hamisiz bir halde bulunmakta olan fen medresesi için kıymetdar bir istinadgah telakki edeceğini"*²⁰ belirtti. Ayrıca, İsmet Paşa'nın gerek harp ve gerekse sulh sahasında yaptıkları hizmetleri anlatan Fatin Efendi, *"Fen Medresesi kendisine bir vazife düşüğünü düşündü. Zat-ı âliniz bir harp alimi olmak dolayısıyla kendi arasına almak istedi ve zat-ı samilerine fahri müderrislik unvanını tevcih etti"*ğini anlattı.

Fatin Efendi, daha sonra, İsmet Paşa'ya Müderrislik Beratı'nı vermek üzere Darülfünun Emin Vekili Müderris Said Efendi'yi davet etmişti. Said Efendi, büyük bir zarf içerisinde ve üzeri kırmızı kordela ile sarılı olan beratı Hariciye Vekili İsmet Paşa'ya takdim ederek şunları söylemişti:

*"Paşa Hazretleri, Zat-ı âlinizin Fakültemize gelmesi ne büyük saadet ve şereftir. Darülfünun bugün çok bahtiyardır. Bu vesile ile kendimi de derecesiz bir surette bahtiyarlar sırasında görüyorum"*²¹.

İsmet Paşa, *"kemat-i hürmetle"* ayağa kalkarak Fahrî Müderrislik Beratını Said Efendi'den almıştı²².

¹⁷ **Vatan**, 12.8.1339.

¹⁸ **İkdam**, 12.8.1339.

¹⁹ **Vatan**, 12.8.1339.

²⁰ **Tanin**, 12.8.1339.

²¹ **İkdam**, 12.8.1339.

²² **Tanin**, 12:81339.

**İSTANBUL DARÜLFÜNUNU FEN MEDRESESİ FAHRÎ
MÜDERRİSLİK BERATI²³**

İstanbul Darülfünunu Fen Medresesi Meclis-i Müderrisîni 7 Teşrin-i Sâni 338 tarihinde akd eylediği ictima'da millete kazandırdığı zafer-i azîm ile Türk ve İslâmî ba's ü ba'de'l-mevten isâl eyleyen ve bu millî hayatda saâdet-i müstakbelemizin te'mini ancak fennin muzaffer ve hükümrân olmasıyla mümkün olduğuna en kuvvetli iman ile merbût bulunan Garb cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine Fahrî Müderrislik unvanını müttefikan tevcîh eylemiştir. Tahrîren fi'l-veyemi's-sebiu aşere min şehr-i Rabîü'l-evvel sene ihda erbaine ve selâse miete ve elf.

İstanbul Darülfünunu**Fen Medresesi****Meclisi Kâtibi****Namık****İstanbul Darülfünunu****Fen Medresesi****Reisi****Mehmed Fatîh**

(Mühür)

İstanbul Darülfünunu**Fen Medresesi Meclisi**

Daha sonra Fen Fakültesi müderrislerinden Refik Bey kürsüye gelerek kısa bir konuşma yapmıştı. Refik Bey, İsmet Paşa'nın "*Darülfünun aile-i tedrisiyesi meyanına dahil olmasından mütevellid bahtiyarlığını*" ifade etmişti²⁴. Refik Bey, İsmet Paşa'ya "*Müderris Paşa Hazretleri*" diye hitab ederek şunları söylemişti: "*Henüz ben tahsilde iken fenne olan meclubiyetiniz zaten bazı arkadaşlarımızca malum idi. Terakkiyat-ı fenniye'nin bütün vesaitiyle mücehhez düşmana karşı ihraz ettiğiniz bidayetteki mukavemet ve bilahire ki muzafferiyet hiç şüphe yoktur ki askerlerimizin şecaat ve cesaretini hüsn-i istimal etmekle istihsal buyurdunuz*"²⁵.

²³ Bu berat için bakınız; **İnönü Vakfı Arşivi**, No: 00609.

²⁴ **İkdam**, 12.8.1339

²⁵ **Vatan**, 12.8.1339.

Darülfünun öğrencileri adına konuşan Ekrem Bey, güzel bir konuşma yaparak bayan ve erkek arkadaşları namına teşekkür etti.

Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun olarak İzmir Sultanisi(Lisesi) edebiyat öğretmenliğine tayin olunan Nuriye Hanım selis ve pürüzsüz bir ifade ile heyecanlı bir hitabede bulundu²⁶. Nuriye Hanım'ın konuşması şöyleydi:

“Çok Büyük ve Muhterem Paşa Hazretleri

Darülfünunlu arkadaşlarımız bütün geçlik namına beyan-ı teşekkürat ettiler. Paşa Hazretleri, şimdiye kadar bu milletin elem ve feci akibetine yalnız erkekler iştirak ettiğini zannetmeyiniz. Bu büyük haile yalnız erkeklerin kılıcı ve pazusu ile değil, biraz da nazlı evlatlarını sinesinden çekip kopartarak vatana teslim eden, bağına taş basarak serhadde gönderen Türk kadınlarının duakar gözyaşlarıyla kazanılmıştır. Öyle ki, Türk kadınlığı bu kanlı muharebede bütün mesaibe sabır ve tahammül etmeyi kendisine en büyük salah addetmiş ve ona dayanmıştır. Yeni yetişen nesiller işte bu fedakar annelerin yokluktan yarattıkları sefaletten kopardıkları emekle ölümden kurtulmuştur”²⁷.

Öğretim üye ve öğrencilerin yaptığı konuşmaların arkasından İsmet Paşa, bunlara mukabelede bulunmak üzere, alkışlar arasında kürsüye gelerek, milli mücadelenin bir kumandanı ve Lozan Antlaşması'nda Türkiye'nin baş murahhaslığını yapmış olmanın etkisi altında önemli bir konuşma yapmıştı.

İsmet Paşa'nın Nutku:

“Muhterem müderrisler hazerâti, Darülfünunlu arkadaşlar!

Beni bugün aranızda kabul etmenizle bana hayatımda kazandığım mükâfatların en büyüğünü bahsettiniz. Darülfünun'a intisâb etmekle uhdeme düşen vazifeyi tamamen ifa edeceğim. Müftehirim, bahtiyarım, size nasıl teşekkür edeceğimi ifadeden acizim, huzurunuzda söz söylemek için layıkıyla

²⁶ İkdâm, 12.8.1339

²⁷ Tanin, 12.8.1339. Nuriye Hanım'ın konuşmasının diğer bir versiyonu şöyledir:

“Muhterem Paşa Hazretleri!

Biraz evvel efendi arkadaşım zaferin nasıl bir yoksulluk içinde kazanıldığını anlattı. Bende bu mücadelede yalnız erkeklerin değil, kadınların da büyük hissesi olduğunu kadınlığın naçiz bir mümessili olarak anlatmak istiyorum. Türk milletinin düştüğü elimakibete yalnız erkeklerin iştirak ettiklerini zannetmeyin. Nazlı evladlarını sinesinden ayırarak yerine taş basan zavallı Türk kadınının da duasıyla, göz yaşıyla iştirak ettiğini hatırlayın.....

Düne kadar sesi çıkmayan Türk kadını göz yaşını nasıl vatana akıttı ise bu gün te sevinç yaşlarını sizin ve arkadaşlarınızın kudümüne akıttır” (İkdâm, 12.8.1339).

hazırlanmadım, beni affediniz. Ayrıca şunu da söyleyeyim ki, bu gün burada sıfat-ı resmîyemin hepsinden tecerrüd ederek bir arkadaş sıfatıyla sizinle hasbihal ediyorum. Söyleyeceklerimi siyasi telakki etmeyiniz arkadaşlar!

Yakın bir maziye atf-ı nazar etmek istiyorum. Harbi-i Umumî'den sonra hasıl olan vaziyet Osmanlı İmparatorluğu'nun inkırazı idi.

Bunu şimdi bile hatırlamak çok acıdır. Memleket kamilen istila ve bizzat düşman askeri tarafından işgal edilmişti ve bu askerlerin yetişemeyeceği yerler de telgrafla verilen emirle işgal ediliyordu.

Bu vaziyeti Türklük vicdanı olduğu gibi gördü, kendini aldatmaksızın gördü. Herhangi bir vaziyetten kurtulmak için bir çok mülahazat vardır di, en mühimmi esbab ve vesâittir. Binaenaleyh inkıraza karşı ruhunda isyan duyan milletin aklına evvela nasıl ve ne ile kurtulmak çaresini taharri gelir. Fakat bunlardan ziyade, inkıraza karşı düşünülecek olan yegane şey vazife hissidir. Darülfünûnlu arkadaşlarımız uhdenize düşen vazifeye yapacak mısınız? Söz veriyor musunuz?

(Bütün Darülfünûnlular bu hitab karşısında bağıldılar-Hay hay Paşa yapacağız)

Arkadaşlar, bir çok zamandan beri muharebe içindeyiz. Hepimiz işittik ki bu muharebe vicdandan hulûl etmeli. Ben bunu İstiklal Mücadelesi'ne kadar nefsimde hissetmedim. Bu Milli Mücadele'de bunu bizzat gördüm. Bu gün bir köylüde bu milliyet hissi vardır. Bunun için mücadele sehl idi.

Arkadaşlar, bu milliyet hissinden başka bir kuvvet daha vardır ki, o da itaat hassasıdır. Fakat zannetmeyin ki asker olduğum için böyle söylüyorum.

İşte Türk bunu yapmıştır. Bu da ancak büyük milletlerde görülen meziyetlerdendir. Bunu yaptıran cesaret, şecaat yoksa ilmi mi idi? Bunları ayrı ayrı mütelaa ettim, hepsinin neticesini itaatte buldum. İtaati intizam ile tesanüt ile teşkilat ile memzuç görürsünüz. Biz teşkilatsız idik. Fakat birbirimize itimadımız vardı. Bunu bildiğimiz için âtimiz hakkında ümid besliyorduk.

Arkadaşlar Türk'te bu hassa pek fazladır. Türk dünyanın dört köşesinde olsa karınca gibi yürür ve birbirini bulur.

Arkadaşlar büyük felaketsizlere ancak büyük milletler tahammül eder. Bizim harp mücadelesinde geçirdiğimiz tecrübeler ağırdır. Vazifenin ve tedbirin icab ettiğine hükmettiğimiz zaman bir çok yerlerimizi düşmana bırakıyorduk. Fakat, öyle bir terk ediş ki kalbimiz sızlaya sızlaya ayrılırdık. Düşmana bıraktığımız yerlerden ayrılıp tekrar kavuştuğumuz zaman da hiç inkisar-ı hayale uğramıyorduk. İşte bunu ancak büyük devletler milletler yapabilir.

Bu Milli Mücadele’de en büyük meziyetlerimizden biri de sırf kendi vesait-i iktisadiyemizden istifade etmemizdir. Elindeki son vasıtasını istediğimiz köylü hiç ses çıkarmadan ve sadece peki diyerek veriyordu:

“Hedefe Yürüyünüz” diyordu. İşte Türk’ün mücâdelât-ı harbiyede kazandığı muvaffakiyet buradadır.

Bu geçirdiğimiz ilk ağır imtihandı. Geçirdiğimiz değil, davet edildiğimiz imtihandı. Cemiyet-i beşeriye Osmanlı İmparatorluğu’nun inkırazını istediği zaman Türk milletinin de inkırazını arzu etmişti.

Arkadaşlar, bir milleti yine kendi kurtarır. Bir başka şey kurtaramaz. En ufak millete kadar bu böyledir. Bunun için bir millet kalkarak “ben yaşamak hakkını haizim, yaşayacağım” demelidir. İşte bize bunu söyletmek için bizi davet ettiler. Konferans ikinci bir imtihandı. İşte böyle müşkilata rağmen Konferansa sarîh ve vazîh maksatla gittik. Biz ne istiyorduk?

Hakk-ı hayatımızı red etmişlerdi. Yaşamağa azmimiz olduğunu isbat için gittik. Ne istiyorduk? Yaşamak...

Dokuz ay süren bu imtihanda bir defa inkıta oldu ve her anda inkıta tehlikesi vardı...

Konferans’ta reddediyoruz dediğimiz zaman milletimizin son neferine kadar itaat edeceğini bildiğimiz için reddediyorduk. Lozan’dakiler samimîen sulh istediğimizi biliyorlardı ve bu kanaat herkeste olduğu için sulhta bir mani kalmadı. Bu ikinci ağır imtihanın neticesi Lozan Muahednamesi ismiyle yad olunmuştur.

Darülfünun bu muahedeyi imzalamam için bana bir kalem lutf etmişti. Fakat, Mustafa Kemal Hazretleri de kalemlerini imza için gönderdiler ve imzadan sonra Darülfünun’a namları namına bırakmamı bildirdiler. Bu kalemi emirleri mucibince bugün burada bırakacağım. Biz geldik geçiyoruz. Bunu saklamak için sizin kuvvetinize ihtiyaç vardır. Bunun için size tevdi’ ediyoruz.

Arkadaşlar, Muahedename bir çok nokta-i nazardan bir vesikadır. Bütün teferruatı tabî enzar-ı dikkatinizden geçecektir. Müsaadenizle bazı noktalarda sizi tenvir etmek istiyorum.

Bu Muahede Harb-i Umumi’den sonra yapılan muahedelere hiç benzemez. Almanya ve sair hükümetlerle yapılan muahedeler çok ağırdır.

Hudut mesailinden sarf-ı nazar diğer muahedeler mağlup tarafî mükellefiyet-i maliye namı altında mütemadiyen bir mecburiyet altında bulundurmak ve tahdidat-ı askeriye namı altında silahsız bırakmak ve anlara

iktisadi ve mali işlerde tahdidat ve müşkülât ihdas etmek gibi ağır şartlar tahmil eylemektir.

Bizim muahedemiz bu noktadan hiç birisine ne yakından ve ne uzaktan temas edemez, çünkü biz kabul etmedik, edemezdik.

Arkadaşlar; tahammülünüzü su-i istimal etmek istemiyorum. Biraz da atiyeye ait düşüncelerimi söyleyeceğim.

Milletler şimdi Türk Milletini yeni ve ağır bir vazifeye davet etmişlerdir. Hal-i sulha giriyoruz ve sulh hayatı içinde cemiyet-i milelde mücadele deruhde ediyoruz. Bu imtihan geçirdiğimiz iki imtihandan daha ağır mı? Bunu birden bire söyleyemem. Çünkü bilmem. Geçirdiğimiz devrelerden iktibas-ı kuvvet ederek yeni devreye girmek lazımdır. Bunun için atiyeye bağlanmalıyız. Fakat geçilecek saha bilhassa ilim ve irfan ve ihtisas ve iktisad sahası olduğu için bu muvaffakiyetler bir günde on günde yapılamaz. Daimi bir..... olacağı için daha çok sabra ihtiyaç vardır. Önümüzdeki on senelik bir devre vardır ki, elimize bir daha geçmeyecek olan bir fırsatta bütün gayretimizle çalışmalıyız. Bütün maddi ve manevi muayyen bir hedefe tevcih etmeliyiz.

Geçirdiğimiz tehlikelere her an maruz imişiz vesvesesi içinde herkes çalışmazsa vazifesini ika' etmemiş, ders almamış vaziyette kalır ki bu da içinizde yoktur.

(-Yoktur Paşa Hazretleri sesleri)

Arkadaşlar, bir memleketin kudretini hakiki olarak tecessüm ettirecek profesörlerdir. Kendimizi aldatmayalım, bizden yetişecek bir Türk profesörü dünyanın her yerinde şayan-ı iştihar olursa o zaman hakiki neticeye vasil oluruz. Her hangi bir işte ve vazifede aklın ve terakkiyatın yetiştiği son seviyeye sizin de varmanız lazımdır. Bir millet şu veya bu işte kuvvetli olur, bunda olamaz, kabul etmiyoruz; bizim milletin istidadı yetmiyor sözünü kabul etmiyoruz.

Arkadaşlar, böyle bir hedefe varmak çok güçtür. Gece ve gündüz uykusuz nöbet bekleyen bir asker ne ağır bir vazifeyi ikdama mecbursa ilimde de o kadar güç hedeflere ancak büyük kuvvetler ile varılabilir.

Yeni gireceğimiz devir başlıca iktisad, ilim sahasıdır. Burada seri..... ve inkişafa muhtacız. Vukuf ve meşru bir rekabetle bu vadide muvaffakiyet lazımdır. Muvaffak olur muyuz olmaz mıyız düşünmek yok, yürüyecek, yorulacak ve bu hedefe kuvvetle söyleyin varacak mısınız?"

(Varacağız sesleri)

İsmet Paşa bu samimi ve mühim nutkundan sonra alkışlar arasında kürsüden inmişti²⁸.

²⁸ İkdâm, 12.8.1339. İsmet Paşa'nın nutkunun bazı farklılıklar ihtiva eden fakat mânâ itibariyle aynı olan versiyonları için bakınız; Vakit, Tanin, 12.8.1339.

Lozan Antlaşması'nın İmzalanmasında Kullanılan Kalemın Darülfünun'a Hediye Edilişi

Lozan Antlaşması'nın imzalanması için Atatürk tarafından İsmet Paşa'ya verilen ve antlaşmanın imzalanmasında İsmet Paşa tarafından kullanılan bu altın kalem, yine Atatürk'ün isteği doğrultusunda İsmet Paşa tarafından Darülfünun Müzesi'ne hediye olarak verilmişti²⁹.

Fen Fakültesi'nin Ziyafeti ve İsmet Paşa'nın Darülfünun'dan Ayrılışı

Törenin sonra Fen Fakültesi tarafından verilen ziyafet için müderrislerin toplantı salonuna geçilmişti. Bu ziyafet çok samimi bir havada cereyan etmişti. 11 Ağustos 1923'e akşam yediye doğru İsmet Paşa Darülfünunlulara veda ederek ayrılmıştı. Paşa hararetle bir tezahüratla uğurlanmıştı³⁰.

SONUÇ

Milli Mücadele sırasında işgal altındaki İstanbul'da bulunan Darülfünun Kuva-yı Milliye ve TBMM yönetimine destek vermişti. Büyük Taarruzla Batı Anadolu'nun kurtarılması üzerine ilk önce İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Paşa'ya Fahrî Müderrislik Beratı vererek başarıdan duyduğu memnuniyeti resmen ilan etmişti. Bundan kısa bir süre sonra, bu defa İstanbul Darülfünunu Fen Medresesi tarafından da özellikle Milli Mücadele'nin Batı Cephesi kumandanlığı ile temayüz eden İsmet Paşa'ya Fahrî Müderrislik unvanı verilmişti. Böylece İstanbul Darülfünunu Milli Mücadele'nin kazanılmasında etkin rol oynayanları Kemal Atatürk ve İsmet İnönü olarak kabul ettiğini verdiği ilmî unvanlarla tescil etmiş oluyordu.

Fen Medresesi, öğrenci ve öğretim üyelerinin ortak arzusu üzerine, İsmet Paşa'ya Batı Cephesi'nde gösterdiği başarılarından dolayı "**Harp Alimi**" sıfatına haiz olduğuna karar vermiş ve Türkleri ölümden kurtardığına kanaat getirmişti. Ayrıca, Mudanya Konferansı'nda gösterdiği diplomatik başarı dolayısıyla takdir etmişti. İsmet Paşa'nın aynı başarıyı Lozan'da da göstereceğinden emin olan Hukuk Medresesi de ona antlaşmayı imzalaması için bir kalem hediye etmişti.

İsmet Paşa'ya Fahrî Müderrisliğin verildiği 1922 yılı ile Müderrislik Beratını törenle aldığı 1923 yılında, İsmet Paşa sadece Fen Medresesi tarafından misafir edilmemiş, Darülfünun'un bütün müesseseleri, öğrenci ve öğretim

²⁹ İkdam, 12.8.1339.

³⁰ Tanin, 12.8.1339.

üyeleri tarafından takdir ve tebrikle karşılanmıştı. Bu anlayışın bir göstergesi olarak İsmet Paşa'ya Fahrî Müderrislik Beratı bütün Darülfünunu temsil eden Darülfünun Emîni (Rektör) tarafından verilmişti. İsmet Paşa'ya Darülfünun Divanı tarafından fahrî müderrislik verilmesi mümkün değildi. Çünkü İstanbul Darülfünunu nizamnamesine göre ilmi unvanları verme yetkisi Darülfünun Divanı'na değil, doğrudan doğruya fakültelerin Meclis-i Müderrisînlerinin yetki alanına dahildi. Bundan dolayı da, İsmet Paşa'nın vasıflarını takdire en uygun olan Fen Medresesi tarafından ona Fahrî Müderrislik Beratı verilmişti.

Bu unvanı almaktan çok memnun olan İsmet Paşa, yaptığı konuşmalarda Osmanlı'nın çöküşünü izah etmiş, yapılan mücadeleyi ve niteliğini anlatmış, Lozan'da elde edilen başarıların I. Dünya Savaşı'nın mağluplarının hiçbiri tarafından elde edilemediğini ve yeni Türkiye'nin çizilen sınırlar dahilinde bağımsız bir devlet olarak doğduğunu belirtmişti.

İsmet İnönü, Lozan sonrası yaşamak dönemi olarak tarif etmiş ve bunun için ilk şartın çalışmak olduğunu belirtmişti. İsmet Paşa'ya göre el atılması gereken öncelikli alanlar iktisad ve ilim sahalarıdır. Türkiye'nin terakkisi için Türkiye'nin bütün gücünü top yekun harekete geçirmesi şarttır. Böylece, İsmet Paşa, haklı olarak, Türkiye'nin ilim ve iktisad sahalarındaki iflas etmiş olduğunu da izah etmiş oluyordu.

İsmet Paşa'ya verilen bu unvan ile İstanbul Darülfünunu İsmet Paşa'nın savaş ve diplomasi alanındaki başarısını takdir ve tebrik ettiği gibi; İnönü de, Lozan Antlaşması'nı imzaladığı Atatürk'ün kalemini, Atatürk'ün isteğiyle, Darülfünuna hediye ederek Türkiye'nin yeni dönemde haklarının ilimle savunulması gerektiğini ve bunu o dönemde Türkiye'nin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünunu'ndan beklediklerini ifade etmişti.

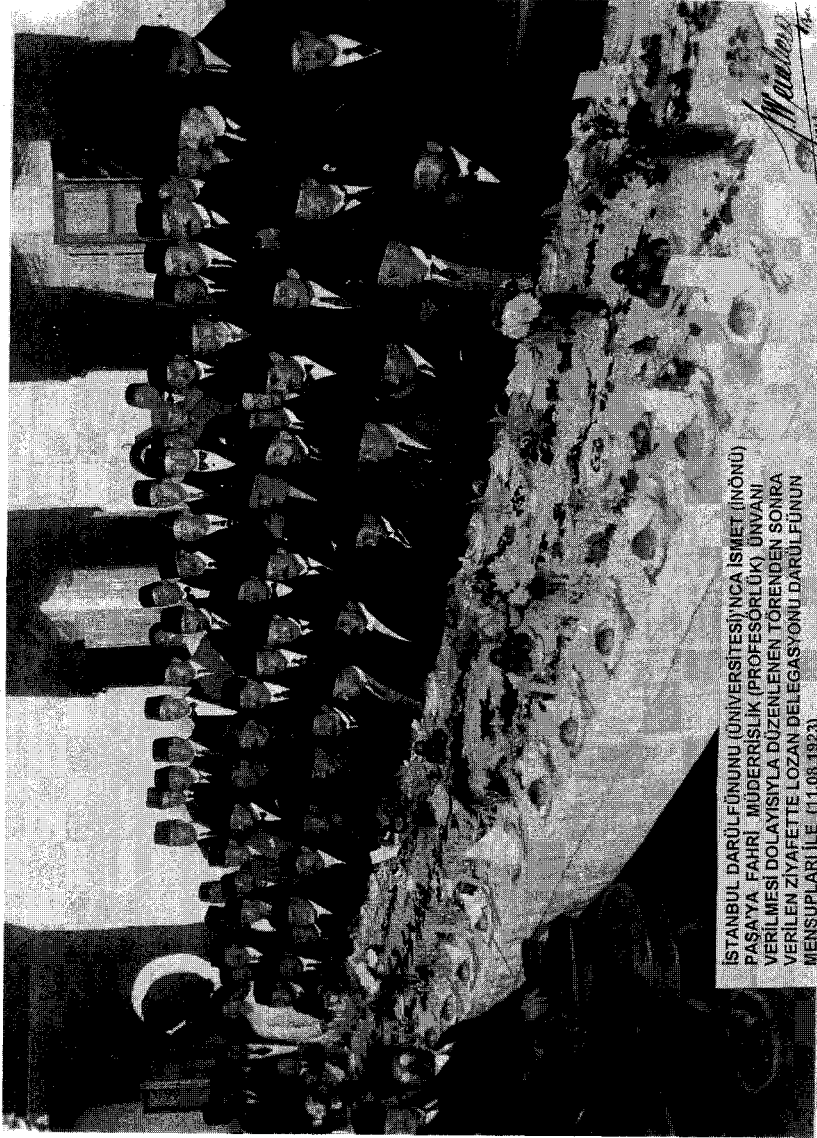
ÖZET

İstanbul Darülfünunu Milli Mücadele döneminde TBMM 'ye destek vermişti. Bunu Başkomutanlık Savaşı'nın kazanılmasından sonra Milli Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'ya İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi tarafından verilen Fahrî Müderrislik Beratı ile devam ettirmişti. Bunu arkasından, Milli Mücadele'de özellikle Batı cephesinde ile Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda gösterdiği başarıdan dolayı 7 Kasım 1922 tarihinde İsmet Paşaya İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi tarafından Fahrî Müderrislik Beratı verilmişti. "Harp Alimi" olması dolayısıyla Fahri Müderrislik unvanı verilen İsmet İnönü, Lozan Antlaşması'nı imzaladıktan sonra Darülfünun'a gelerek bizzat Fahrî Müderrislik Beratı'nı almıştı. Bu törende, İsmet İnönü, Lozan Antlaşması'nı imzaladığı Mustafa Kemal Paşa'ya ait kalem Darülfünun'a hediye etmişti. Böylece, yeni dönemde Türkiye'nin o zamanki tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünunu'ndan Türkiye'nin haklarını ilimle savunmasını beklediklerini ortaya koymuştu.

SUMMARY

During the Turkish National Struggle Istanbul University (İstanbul Darülfünunu) had supported Mustafa Kemal Atatürk and the Grand National Assembly. After saving Izmir, Istanbul University Faculty of Letter gave him title of Honorary Professor, because of his successful activity of national struggle. After short time, Istanbul University Faculty of Science had accepted İsmet İnönü as a Honorary Professor. Because, İsmet Pasha undertook commandant of Western Front and made successful military activities. So Istanbul University declared that Turkish National Struggle's most important leaders were Mustafa Kemal Atatürk and İsmet İnönü.

With desire of all students and profesörs, Faculty of Science gave İsmet İnönü the title of Honorary Professor in 1922. For Faculty of Science, İsmet Pasha was a successful War Scholar and chief diplomat of Mudanya Cease-fire Agreement. Also Istanbul University believed that Foreign Minister İsmet İnönü were going to indicate same success at Lozan Conference. After signing of Lausanne Peace Agreement in 1923, İsmet İnönü came at Istanbul University and received the title of Honorary Professor. When İsmet İnönü was there, was made a big ceremony and he made an important speech which explained how to win National Straggle in battle an on the peace table. Finally İsmet İnönü determinated that Turkey was in a new period. Henceforth, the most important thing are life, economy and science for Turkey. Military battle finished and new duties have to made by University with science. For that reason, İsmet İnönü gave Mustafa Kemal Atatürk's pen to Istanbul University as a gift, which he signed Lozan Agreement with it.

EKLER³¹

³¹ İsmet İnönü'nün Fahrî Müderrislik Beratı ve törenle ilgili fotoğraflar İnönü Vakfı'ndan alınmıştır. Bu belge ve resimlerin temininde yardımlarını esirgemeyen İnönü Vakfı görevlilerine ve bunları vakıftan alarak bana ulaştıran genç araştırmacı Didem Ergenç'e ayrı ayrı teşekkür ederim.

17.XI.1953

LEONAR

1923
Sayan Büyüğüne

1923 senesinde Lozan Sulh Muahedesini
imzalamaya giderken İstanbul Darülfünununu
ziyaretinize ait olan kıymetli hatırayı takdim
ediyorum .
Saygılarımla .

Erzincan Mebusu
Nahid Pekcan

Nahid Pekcan